

RAVINTOLA, SOSIAALISUUS JA KULTTUURISET ERONTEOT

Jukka Törrönen & Antti Maunu

ABSTRAKTI

Ravintolat ovat keskeisiä sosiaalisuuden näyttämöitä. Artikkelissa tutkitaan, millaisia samastumisia ja erontekoa meihin ja muihin ihmiset tekevät, kun he puhuvat omasta ravintolakäyttäytymisestään sekä viihtyisistä ja epäviihtyisistä ravintoloista. Aineistona käytetään 117:ää 23–35-vuotiaiden, talouden ja hallinnon alalla työskentelevien nuorten aikuisten haastattelua. Menetelmänä sovelletaan luokittelujen analyysia, johon otetaan vaikutteita strukturalistisista, semioottisista ja retorisisista perinteistä. Analyysi osoittaa, että haastateltavien *me ja muut* -erontekoa hallitsee rajankäynti pintaliitopaikkoihin. Haastateltavat erottautuvat pintaliitopaikoista luokittelemalla näiden sosiaalisuuden teennäiseksi ja jäykäksi aidon ja rennon seurallisuuden vastakohtana. Näiden erontekojen avulla he eivät niinkään pyri erottautumaan ylöspäin, vaan pääsääntöisesti määrittelevät itsensä ”alaspäin” tavallisiksi ihmisiksi ottamalla etäisyyttä niistä, jotka hienostelevat, teeskentelevät ja ovat liian muodikkaita. Haastatteluissa ilmenevä pinnallisuuden vastustaminen ja aitouden korostaminen muistuttaa Rousseauin ”turhien tarpeiden” kritiikkiä. Haastateltavat vaikuttavat rajaavan ravintolasosiaalisuuden elämänalueeksi, jossa tavallisuuden ja vaatimattomuuden hyveet ovat arvossaan. Artikkelin tulokset puhuvat enemmän talonpoikaiskulttuurista periytyvän tasavertaisuuden normin sitkeydestä kuin eroja hakevan keskiluokkaisen kulttuurin vahvuudesta.

Avainsanat: ravintola, sosiaalisuus, me ja muut -eronteot, semioottinen sosiologia, luokitusten analyysi, tasavertaisuus

Mä oon itte maalta kotosin niin mä en ymmärrä semmosia ihmisiä jotka esittää jotain mitä ei oo. On semmosia paikkoja [ravintoloita], jonne mennään ykkösissä ja sitte ei oikein tiiä että miten päin siellä oikein ollaan siellä ei oo semmoset luonnolliset ihmiset. [J]ossain muussa [paikassa] on mun mielestä aika ilosia ja sitte kumminkin ihan fiksua porukkaa, että tavallaan ollaan silleen jos nyt voi sanoa että omana ittenään mut kumminki aika lähellä sitä. (N29)¹

● Tässä artikkelissa tutkimme ravintolapuheessa ilmeneviä samastumisia ja erontekoa meihin ja muihin. Tarkastelemme asiaa

käyttämällä aineistona 117:ää 23–35-vuotiaiden, talouden ja hallinnon alalla työskentelevien nuorten aikuisten haastattelua. Ikänsä puolesta haastateltavat kuuluvat ravintoloiden yleisimpään asiakasryhmään (Holmila & Metso & Österberg 1997, 411). Haastatteluissa he puhuvat omasta ravintolakäyttäytymisestään, ravintoloita koskevista valinnoista ja siitä, mikä tekee ravintoloista viihtyisiä, ristiriitaisia tai epämiellyttäviä. Nämä teemat tuovat ilmaisuvoimaisesti esille, mil-laisten *me ja muut* -luokitusten varassa kulttuurissamme jäsennetään sosiaalisuutta.

Ravintolat ovat keskeisiä sosiaalisuuden näyttämöitä. Niiden määrä on Suomessa

¹ N=nainen, 29=haastattelun kooditunnus.

viime vuosikymmeninä myös voimakkaasti lisääntynyt. Samalla ravintolaympäristö on suurimmissa kaupungeissa monipuolistunut, kun ravintoloita on ryhdytty suunnittelemaan erilaisten kohderyhmien sosiaalisiksi miljöiksi.

Aikaisemmissa suomalaisissa ravintolatutkimuksissa sosiaalisuutta jäsentäviä samastumisia ja erontekoja on tarkasteltu lähinnä luokkakulttuurisesta näkökulmasta. Tutkimuskohteiksi on valittu ryhmiä, joiden on oletettu edustavan luokkakulttuurejaan pienokulttuureina tai alakulttuureina (esim. Alasuutari & Siltari 1982; Sulkunen ym. 1985; Ahola 1989; Sulkunen 1992). Vastavasti tutkimustuloksia on tulkittu silmällä pitäen sitä, miten tutkittavat ryhmät ravintolasosiaalisuudessaan ratkovat kohtaamiaan luokkajännitteitä ja yhteiskunnallisia ristiriitoja.

Tässä tutkimuksessa ei sitouduta luokkanäkökulmaan. Emme ole valinneet haastateltuja olettamalla, että heidän ravintolapuheensa ilmentäisi homologisesti eli rakenneyhtäläisesti luokkasidonnaista sosiaalisuutta ja kulttuurisia erontekoja. Sen sijaan oletamme ensinnäkin, että palvelualojen ja tietotyön keskivaiheille sijoittuvat haastateltavamme edustavat kulttuurisesti nousevia ryhmiä (vrt. Mäkelä & Virtanen 1987). Tarkoitamme nousevilla ryhmillä tässä yhteydessä sitä, että niihin lukeutuvat työskentelevät nopeasti kasvavilla uusilla aloilla, joissa menestyminen edellyttää uusimpien informaatioteknologioiden ja markkinointi- tai palvelustrategioiden ripeää omaksumista ja tarkkaavaista tuntumaa tuoreisiin kulttuuriin virtauksiin. Nousevien ryhmien eronteosta meihin ja muihin voidaan päätellä, millaiset sosiaalisuuden perinteet ovat suomalaisessa kulttuurissa edelleen arvossaan ja millaiset puolestaan alttiita uusille vaikutteille ja muutoksille.

Toiseksi annamme aineiston analyysissä pääpainon sille, millaisiin sosiaalisuutta määrittäviin me ja muut -erontekoihin haastateltavat itse puheessaan orientoituvat (ks. Juhila 2004, 169). Emme kuitenkaan pitäydy aineiston analyysissä ja tulkinnassa ainoastaan

haastateltavien omissa orientaatioissa, vaan pyrimme myös ylittämään nämä vertaamalla niitä toisiinsa. Tällöin kysymme, onko haastateltavien me ja muut -luokituksissa havaittavissa sellaisia eroja, joiden tulkinta edellyttää aineiston ulkopuolisen tiedon käyttöä. Näin analyysiamme kuvaa se, että analyysi etenee aineiston sisäisistä merkityssuhteista ulkoisiin konteksteihin eli vastakkaiseen suuntaan kuin siinä tapauksessa, jossa analyysia ohjaisi yksinomaan aineistolle vieraat etukäteiskategoriat.

Ravintolat sosiaalisina tiloina ja erottautumisen areenoina

Perinteisesti ravintola on määritelty julkisena tilana, jossa anniskellaan alkoholijuomia (Sillanpää 2002). Tässä artikkelissa ravintola viittaa haastateltavien puheissa esiintyneisiin istuskelu- ja seurustelupaikkoihin (baarit, pubit ja kahvilat) sekä bailauspaikkoihin (yökerhot ja diskot). Ravintolasosiaalisuudesta puhuessaan haastateltavat eivät käsitelleet ruokaravintoloita, ja tämä rajaus koskee myös tätä artikkelia.

Tilastoista selviää, että ravintoloita oli 1970-luvulle saakka nykytilanteeseen verrattuna vähän. Ravintoloissa kävivät lähinnä ylimmät sosiaaliryhmät sekä nuoret yksin elävät miehet. Ravintoloilla nähtiin olevan tärkeitä kasvatustehtäviä: niissä oli mahdollista opettaa kansalle sivistyneitä juomatapoja ja ylimalkaan sopivaa käytöstä. (Sillanpää 2002, 91–93.) Lisäksi ravintoloita käytettiin edustustarkoituksiin (Partanen 1969, 75). Ylipäänsä ravintoloissa käynti oli suomalaisenemmistölle vierasta. Vuosina 1963–1969 vain 30 % suomalaisista kävi ravintolassa useammin kuin kerran vuodessa (Sillanpää 2002, 220).

Tilanne muuttui 1970–1990-luvuilla. Ravintola alkoi arkistua ja ”demokratisoitua”. Jo 1960-luvulla esitettiin kannanottoja sen puolesta, että ravintolapalvelut kuuluvat kaikille väestöryhmille eivätkä ainoastaan yläluokan ihmisille ja alempien sosiaaliryhmien miehille (Heikkilä 1971). Lisäksi 1950-luvulla alkanut julkinen keskustelu siitä, voiko nainen mennä yksin ravintolaan ilman miehen

seuraa, johti lopulta siihen, että myös naisia ryhdyttiin 1970-luvulta lähtien kohtelemaan itsenäisinä ravintolassa käyvinä toimijoina. Toisaalta ravintolatiloja alettiin muokata enenevästi nuorison huvittelupaikoiksi (Sillanpää 2002, 194–195). Samalla kävijöihin kohdistetut ulkoiset vaatimukset (”pikkutakkipakko”) löystyivät (emt., 195; Ruoppila & Cantell 2000, 47).

1980- ja 90-luvuilla ravintolaympäristö monipuolistui. Monipuolistumista vahvasti valtion siihen saakka tiukasti säännöstelemän ravintolapolitiikan suhteellisen nopea liberalisointi: anniskeluoikeuksien saanti helpottui, anniskelun kriteereitä vapautettiin ja ravintoloiden aukioloaikoja höllennettiin (Sillanpää 2002, 212, 224). Samanlaisesti ravintolassa käyminen, juominen ja siellä aterioiminen yleistyivät. Ravintoloita ryhdyttiin suunnittelemaan erilaisia kohderyhmiä varten. Suosituimmiksi ravintolatyypeiksi nousivat *gourmet*-ravintolat, pizzeriat, kahvilat ja pubit, joiden esikuvat haettiin Euroopasta, erityisesti Englannista, Italiasta ja Ranskasta (emt., 225). Vastoin oletuksia 1990-luvun alun lama ei taittanut ravintoloiden määrän kasvua laskuun, vaan ravintoloiden määrä lisääntyi. Kahtena viime vuosikymmenenä niiden määrä on enemmän kuin kaksinkertaistunut (Holmila & Metso & Österberg 1997, 407).

Ravintolatarjonnan kasvu on lisännyt kuluttajien valinnanvapauksia. Ravintolat ovat (puoli)julkisia tiloja, joihin periaatteessa kaikilla on yhtäläinen pääsy. Käytännössä ravintolat ovat kuitenkin eriytyneitä sosiaalisia miljöitä, joiden asiakaskuntaa rajaavat muun muassa ikärajat, musiikki, pukeutumiskoodit, sisustus, oheistoiminnot ja paikassa käyvät ihmiset. Joissakin ravintoloissa korostuu muukalaisuus, kuten esimerkiksi hotellien aulabaareissa. Toisia leimaa kantapaikkaisuus, josta tunnetun esimerkin tarjoaa lähiöravintola. Monissa ravintoloissa sosiaalisuus rakentuu monimuotoisesti sisäpiiriläisten, vakioasiakkaiden, satunnaispistäytyjien ja turistien kutomissa verkoissa (vrt. Noro 1995, 10–11; Gronow 2004, 267–274).

Olemassa oleva Suomea koskeva tutkimustieto valottaa erityisesti sitä, millaista sosiaalista elämää on esiintynyt työväenluokkasisissa lähiöravintoloissa ja uuden keskiluokan baareissa. Pertti Alasuutarin ja Jorma Siltarin (1982) sekä Pekka Sulkusen ja muiden (1985) lähiöravintolatutkimuksesta käy ilmi, että lähiöravintoloiden sosiaalisuudelle oli 1980-luvulla tyypillistä työväenluokainen maskuliinisuus. Lähiöravintoloiden miesvakioasiakkaat rakensivat kapakkapuheissaan keskinäistä solidaarisuutta yhtäältä tekemällä pesäeroa henkisen työn tekijöihin. He arvostivat työssä käytännöllisyyttä, käden työn taitoja ja fyysisyyttä sekä pitivät epäkäytännöllisten asioiden opiskelua, järjestötyötä ja politikointia pyrkyrytenä, joka etäännyttää miehen omasta luonnostaan. Miehen luonnolle oli heidän mukaansa ominaista se, että sille ei aseta rajoja niinkään itsekontrolli vaan ulkoiset puitteet, kuten rahan loppuminen, työvuoron lähestyminen tai portsarin tilannearvio. Toisaalta he vahvistivat maskuliinisuuttaan myös erontekona naisiin. Lähiöravintola oli miehisen vapauden valtakunta vastakohtana naisen hallitsemalla perheelle ja kodille. Mikäli lähiökapakoiden vakioasiakkaisiin kuului naisia, heidän asemansa oli alisteinen miehille.

Uuden keskiluokan tutkimukset (Ahola 1989; Sulkunen 1992) taas tuovat esiin, kuinka keskiluokan jäsenet ottivat 1980-luvun loppupuolen Helsingissä etäisyyttä tähän työväenluokkaiseen perinteeseen. Erottautumiseen työväenluokasta viittasivat monet tekijät. Ensinnäkin ravintolassa haluttiin käydä ”mannereurooppalaisesti” työpäivän päätteeksi sen sijaan, että siellä olisi käyty viikonloppuna. Pyrkimyksenä ei ollut humaltua, vaan ravintolat olivat eräänlaisia väliasemia, liminaalituloja, joissa pistäydyttiin puhumassa päivän työasiat pois mielestä ennen kotiin siirtymistä. Toiseksi Kallion ja lähiöiden ravintoloita pidettiin epäviihtyisinä. Seurusteluun sopiviksi ravintoloiksi kelpasivat ainoastaan paikat, jotka sijaitsivat keskustassa lähellä työpaikkaa. Kolmanneksi ravintolasosiaalisuudessa korostettiin sukupuolten välistä tasa-arvoa, vaikka ilmeistä oli myös se, että miehet kohtelivat ravintola-

tilassa naisia kaksijakoisesti sekä keskustelukumppaneina että iskemiskohteina (Aholta 1989, 31–37). Lisäksi uuden keskiluokan jäsenet arvostivat itsekontrollia, yksilöllistä elämänhallintaa ja palveluhenkeä. Heitä ärsytti portsari-instituutio ja muu vastaava toiminta, joka synnytti mielikuvia siitä, että heidän käyttäytymistään kontrolloidaan (Sulkunen 1992, 90–95).

Työväenluokasta erottautumisen rinnalla uudelle keskiluokalle oli tärkeää myös eronteko *minun* ja *meidän* välillä (Sulkunen 1992, 95–97). Ravintolaan mentiin tapaamaan samanhenkistä seuraa, jolle ominaista oli kunnioittaa kunkin yksilöllistä persoonaa ja keskustella riittävän etäisyyden päästä yleisistä asioista. Tämä tulos tukee Georg Simmelin (1949) klassista ideaa itseisarvoisesta seurallisuudesta, joka rajautuu irralleen muusta, välineellisestä ja päämäärähakuisesta sosiaalisesta elämästä. Siinä osanottajat pitivät ulkoisia ominaisuuksiaan (ammatti, omaisuus, maine ja niin edelleen) ja sisäisiä maailmojaan (mielialat, tunnetilat, elämänvalinnat ja niin edelleen) tahdikkaasti vuorovaikutuksen ulkopuolella. Monissa ravintola- ja juomistutkimuksissa on raportoitu simmeliläistä seurallisuutta vahvistavia tuloksia (esim. Roebuck & Frese 1976, 26–44; Partanen 1991, 217–235).

Toisaalta kansainvälisissä tutkimuksissa on saatu myös simmeliläistä sosiaalisuutta horjuttavia tuloksia. Esimerkiksi Joseph Gusfield (1995, 140–141) sekä David Riesman ja muut (1960) korostavat ravintolan sosiaalisuuden virittyvän korostuneesti intiimille läheisyydelle. Bente Træen & Arild Hovland (1999) ovat norjalaisten nuorten aikuisten ravintolaelämää tutkiessaan havainneet, että näiden seurallisuutta uhkasivat epäaitous, teeskentely ja jähmettyminen pinnallisiin käyttäytymiskaavoihin. Olennaista nuorten aikuisten ravintolasosiaalisuudessa oli yksilöiden aitous, ”omana itsenään” oleminen autonomisuuden ja muodollisen seurallisuuden sijaan. Tällaiset tulokset seurallisuudesta kyseenalaistavat yksityisen ja julkisen tiukan erottamisen, johon Simmelin puhtaan sosiaalisuuden määritelmä nojaa. Yhteisyyttä ja aitoutta korostavassa seural-

lisuudessa intiimi ja julkinen sekoittuvat toisiinsa: sosiaalisuuden katsotaan perustuvan luottamukseen, joka edellyttää osallisiltaan läheisyyttä, spontaanisuutta ja henkilökohtaisten tekijöiden mukaan tuomista.

Siitä, mitä suomalaiselle ravintolasosiaalisuudelle on tapahtunut 1970- ja 1980-lukujen jälkeen, ei ole tutkittua tietoa. Tilastollisen tiedon nojalla tiedämme, että ravintoloiden suurin käyttäjäryhmä on nuoret aikuiset (Holmila & Metso & Österberg 1997, 411). Myös nuorten naisten ravintolassa käynti on lisääntynyt voimakkaasti (Sillanpää 2002, 147; Ruoppila & Cantell 2000, 46–47). Kun ravintolaympäristö on vielä viidentoista viime vuoden aikana kokenut suuria muutoksia sekä monipuolistunut, voidaan nuoria aikuisia pitää tutkimuksellisesti tärkeänä ryhmänä. Heidän ravintolasosiaalisuutta koskevia käsityksiään erittelemällä voidaan pureutua siihen, millaiset erottautumisen ja samastumisen tavat ovat tänä päivänä suomalaisessa kulttuurissa ”käypää valuuttaa”.

Luokituksia analysoimassa

Erottautumisen ja samastumisen mekanismit ilmenevät kommunikaatiossa luokituksina. Artikkelin aloittavassa lainauksessa puhuja luokittelee ravintolat keinotekoisiin näyttäytymispaikkoihin ja aitoihin viihtymispaikkoihin. Tällä jaottelulla hän erottautuu niistä ihmisistä, jotka hänen mielestään kiinnittävät liikaa huomiota ulkonäköönsä ja käyvät ravintoloissa pinnallisesti ”ykkössissä”. Samalla hän tuo esille, millaisten ihmisten kanssa hän itse tuntee yhteenkuuluvuutta. Jatkossa viittaamme tähän lainaukseen otteena 1.

Luokitusten avulla puhujat tekevät ulko- ja sisäryhmäjakoja kulttuurisesti havaittaviksi ja ymmärrettäviksi. Luokitukset eivät ole niinkään yksilön keksimiä vaan pikemminkin kulttuurin kiteyttämiä. Luokitusten ilmaisuvoima perustuu alituiselle kollektiiviselle koetukselle: ne kulkevat suusta suuhun ja muokkaantuvat siinä ryhmäjakoja ja sosiaalisia suhteita jäsentäviksi merkitysrakenteiksi. Kun kommunikaatiossa ilmenee toistuvasti jokin luokittelu, tämä viittaa sii-

hen, että se on saavuttanut kulttuurialueen piirissä totunnaisen aseman.

Luokitusten toistuva esiintyminen vuorovaikutuksessa ei tarkoita sitä, että niiden takaa voitaisiin löytää jokin alkuperä tai pysyvä syvärakenne (vrt. Alasuutari 1999, 118). Sama luokitus voi eri aikoina ja eri käyttöyhteyksissä merkitä eri asiaa. Niinpä luokituksen tiheä ja yleinen esiintyminen kommunikaatiossa viittaa merkityksen jähmettymisen sijaan ennemminkin merkityksen alituisen päivittymiseen. Kun luokitus on kovassa kulutuksessa, se muokkautuu vastaamaan muuttuvia olosuhteita ja uusien tilanteiden vaatimuksia.

Laadullisessa tutkimuksessa on kehitelty useita luokitusten analyysiin soveltuvia lähestymistapoja, jotka eroavat toisistaan teoreettisilta perinteiltään mutta joilla on metodisten työkalujen ja analyysiperiaatteiden näkökulmasta paljon yhteistä. Metodikirjallisuudesta voidaan tunnistaa sellaisia lähestymistapoja kuin Claude Lévi-Straussin (1958) *paradigmaattinen menetelmä*, A. J. Greimasin (Greimas & Courtés 1979) *semioottinen neliö*, Jeffrey C. Alexanderin (1998) neodurkheimiläinen *binaaridiskursseja* erittelevä analyysitapa ja Chaïm Perelmanin (1996) *dissosiativinen argumentointitekniikka*. Otamme näistä vaikutteita tämän tutkimuksen analyysissä.

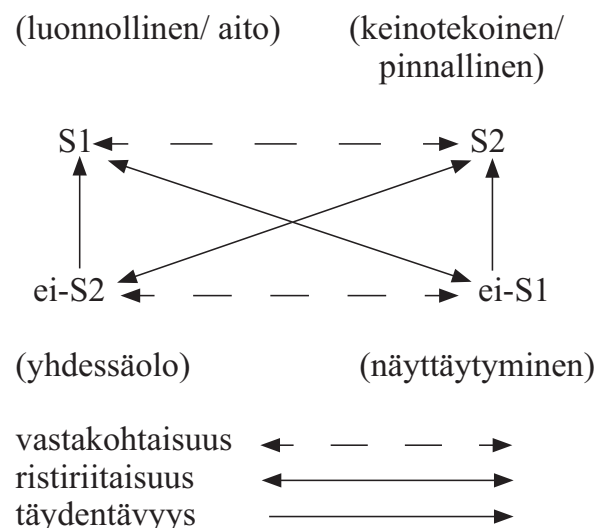
Lévi-Straussin (1958) mukaan kaikissa kulttuureissa sosiaalista elämää jäsentää jatkuva eronteko kulttuuriin ja luontoon. Kulttuuri voidaan ymmärtää yhteisön ja yksilön toimintaa vahvistavana ja edistävänä traditio- ja luonto vastaavasti ”toiseutena”, joka raakana luontona tai ihmisten hallinnasta irtaantuneena sosiaalisena voimana estää tai rappeuttaa inhimillisen elämän edellytyksiä (ks. Sulkunen 2002, 267–270). Meidän kulttuurimme tavat ja uskomukset esitetään tavallisesti ”luonnollisina” vastakohtana toisten kulttuurille, jonka nähdään kantavan ”keinotekoisia” piirteitä.

Kulttuurin ja luonnon vastakkaisuutta käsitellään kommunikaatiossa niin sanotun *konkreettisen logiikan* avulla. Siinä binaarioppositio kulttuurin ja luonnon välillä teh-

dään kulttuurisesti havaittavaksi ja ymmärrettäväksi kiinnittämällä se konkreettiseen vastakohtaan. Esimerkiksi otteessa 1 puhuja tekee kulttuurin ja luonnon vastakkaisuuden havaittavaksi pukeutumisen välityksellä. Hän vihjaa, että ykkösvaatteissa ravintoloissa käyvät ihmiset edustavat eräänlaista ylikäynnnyttä kulttuuria: heidän sosiaalisuutensa keskittyy liikaa keinotekoisiiin, ulkoiisiin seikkoihin luonnollisen kanssakäymisen sijaan (vrt. myös edellä aikaisempien tutkimusten tulokset). Tuonnempana sovelamme Lévi-Straussin menetelmää tarkastelemalla, millaisia vertauskuvaallisia sisältöjä kulttuuri–luontoerottelut saavat haastateltavimmme ravintolapuheessa.

Greimas (Greimas & Courtés 1979) on kehittänyt Lévi-Straussin menetelmää hienosyisemmäksi havaitsemalla, että luokitukset eivät jäseny ainoastaan vastakohtapareiksi, vaan myös ristiriitaisuus- ja täydentävyyssuhteille, kuten kuvion 1 semioottisesta neliöstä on nähtävissä. Semioottisen neliön (Greimas & Courtés 1979, 29–32) positiot voivat täytyä millä tahansa puhujien tunnistamilla vastakohtilla ja niiden implikoimilla muilla suhteilla. Esimerkiksi on mahdollista, että ote 1 paikantuu aineiston analyysissä osaksi merkitysmaailmaa, jossa tasavertainen yhdessäolo artikuloi luonnollista ja aitoa sosiaalisuutta ja näyttäytyminen puolestaan keinotekoisista ja pinnallista pyrkyryyttä (ks. kuvio 1).

Kuvio 1. Semioottinen neliö.

Semioottista neliötä voidaankin käyttää apuvälineenä esitettäessä aineistolle hypoteeseja. Kun jokin toistuva vastakohta havaitaan aineistossa, voidaan kysyä, millaisiin eron-tekosten suhteisiin eli merkitysmaailmoin haastateltavat sen liittävät.

Alexanderin (1998) käsitys luokituksista symbolisena taisteluna siitä, ketkä kuuluvat meidän yhteisöömme ja ketkä tulee sulkea siitä ulos, tuo analyysiimme oman lisän. Hän tunnistaa symbolisesta taistelusta kolme tasoa: sosiaalisten motiivien tason, sosiaalisten suhteiden tason ja sosiaalisten instituutioiden tason. Niitä koskeva analyysi saattaa esimerkiksi osoittaa, että haastateltavamme arvioivat ”ykkösissä” ravintoloissa käyvien *sosiaaliset motiivit* irrationaalisiksi, riippuvuutta osoittaviksi ja epärealistisiksi vastakohtana ”meidän” selväjärkisille, itsenäisille ja realistisille pyrkimyksillemme. He saattavat tähdentää, että pintaliittäjien *sosiaalisia suhteita* määrittää itsekokeskeisyys, laskelmointi ja salaseuraisuus, mikä epäsuorasti vihjaa, että meidän kaltaisemme luonnolliset ihmiset kykenevät kohtaamaan muut ihmiset avoimesti, rehellisesti ja mutkattomasti. He saattavat moittia ”pintaliittäjiä” siitä, että nämä käyvät ravintoloissa, jotka *sosiaalisina instituutiona* sulkevat ovensa muilta, ovat hierarkkisia ja ryhmäkuntaisia toisin kuin ne ravintolat, jossa me haluamme käydä. Niissä ei käydä erottautumiskamppailuja eikä niissä muodostu salaseuroja, vaan kaikilla on niissä yhtäläiset oikeudet. Analyysi siis saattaa tuottaa tämänkaltaisia tuloksia, jolloin olennaista on kysyä, kuten Lévi-Straussin ja Greimasin menetelmiä sovellettaessa, millaisia sisältöjä vastakkainasettelut saavat haastattelupuheessa ja millaisiin erottelujärjestelmiin ja merkitysmaailmoin ne siinä yhdistetään.

Edellä esitetyt esimerkit osoittavat, että luokitukset ovat tavallisesti arvolatautuneita ja siten todellisuutta hierarkisoivia. Niiden toinen napa latautuu myönteisesti ja toinen kielteisesti. Monesti myönteinen napa edustaa kommunikaatiossa todellisuutta tai totuutta ja kielteinen peilaa esiin näennäistä tai toissijaista. Myös sellaiset erottelut, kuten terve–sairas, normaali–epänormaali,

puhdas–likainen, järjestynyt–kaoottinen, aito–keinotekoinen, realistinen–epärealistinen ja niin edelleen, saattavat vertauskuvalisesti ilmaista todellisen ja näennäisen eroa. Perelmanin (1996, 142–154) mukaan näennäisen ja todellisen erotteluun viittaavat luokittelut kuuluvat erottelevan argumentointitekniikan piiriin (*dissosiativinen argumentointi*). Näissä luokituksissa jotakin ilmentymää (esim. ”ykkösihmistä”) eli termiä I arvioidaan jollakin mittapuulla eli termillä II, jota pidetään esikuvana todelliselle. Termi II on puhujan kokemustensa ja tietojensa pohjalta luoma konstruktio, jonka avulla hän erottaa ilmentymän olennaiset ja ensisijaiset puolet epäolennaisista ja toissijaisista tai luokittelee ilmentymän kokonaan todellisuudelle vieraaksi. On kiinnostavaa nähdä, millaiset näennäisen ja todellisen kategoriat saavat haastateltaviamme me ja muut -eronteissa hallitsevan aseman.

Edellä esitetyissä esimerkeissä käy myös selväksi luokitusten tärkeys sosiaalisten identiteettien määrittelyssä. Esimerkiksi otteessa 1 haastateltava määrittelee itselleen jäsenyyden luonnollisten, iloisten ja fiksojen ihmisten joukossa ravintoloissa ”ykkösissä” käyvien kustannuksella. Hänen kategorisoidessaan ykkösihmisille negatiivisen leiman hän tekee valinnan, joka sulkee sillä hetkellä ulos muut mahdolliset tavat kuvata kyseistä ryhmää. Ykkösvaatteissa kulkeville voitaisiin määritellä myös toisenlainen identiteetti luonnehtimalla heitä hyvin pukeutuviksi ja menestyviksi ihmisiksi. Kullakin kategorisoinnilla on omanlaisiaan seuraamuksia. Ensinnäkin kategorian ymmärtään kutsuvan esiin tiettyjä ominaisuuksia, piirteitä ja toimintoja, joita siihen konventionaalisesti liitetään (Juhila 2004, 169). Ne ohjaavat vuorovaikutuksen osapuolia tulkitsemaan kategoriaan asetetun toimijan käyttäytymistä odotetulla tavalla ja toimimaan sen mukaisesti. Toiseksi kategorisoinnit luovat identiteetti- tai subjektiasemia (Törönen 2000) myös vuorovaikutuksen osapuolille. Erottautumalla ”ykkösistä” otteen 1 puhuja esittää haastattelijalle itsensä moraalisesti hyveellisenä toimijana (Silverman 1993, 82), joka ei ole kiinnostunut pinnallisista asioista.

Seuraavaksi analysoimme aineistoamme kiinnittämällä huomiota edellä kuvattuihin seikkoihin. Aineistomme koostuu Stakesin tiloissa vuosina 2003 ja 2004 tehdyistä 117:stä (60 naista ja 57 miestä) nuorten aikuisten (23–35 v.) haastattelusta. Haastateltavat rekrytoitiin poimimalla tietotyön ja palvelualojen kahden ammattiliiton henkilörekistereistä pääkaupunkiseudulla asuvia, ikähaarukkaamme kuuluvia ihmisiä. Heille lähetettiin hanketta esittelevä kirje, minkä jälkeen heille soitettiin ja kysyttiin heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Näin menetellen saimme lopulta kokoon aineiston, johon lukeutuvat työskentelevät lähinnä yksityisen sektorin liikeyrityksissä alemmina tai ylempinä toimihenkilöinä. Heidän toimenkuvaansa kuuluvat erinäiset myynti- ja markkinointitehtävät sellaisilla toimialoilla, kuten tele-, IT- ja media-ala, pankki- ja vakuustustoiminta tai vähittäis- ja tukkukauppa.

Olemme luonnehtineet haastateltaviemme edustavan kulttuurisesti nousevia ryhmiä. Edellisen kappaleen kuvaus haastateltaviemme toimialoista kertoo myös aineistomme moninaisuudesta: se sisältää kattavasti tietotyön ja palvelualojen erilaisia ammattiryhmiä. Lisäksi aineiston analyysissä käy tuonnempana ilmi, että haastateltavilla on kokemuksia ravintoloista ympäri Suomea: monet heistä ovat muuttaneet pääkaupunkiseudulle melko äskettäin eri puolilta Suomea. Tästä syystä uskallamme väittää, että haastateltavien puheessa esiintyvät toistuvat

luokitukset kuvaavat suomalaista kulttuuria myös yleisemmin.

Haastattelijana toimi Antti Maunu. Haastattelut kestivät 10–50 minuuttia. Ne kiertyivät seuraavien kysymysten ympärille: Kuinka usein käyt ravintolassa? Millaisessa seurassa? Mitä teet ravintolassa? Millaisessa ravintolassa viihdyt; millaisessa et? Onko ravintoloita, joihin suhtaudut ristiriitaisin tuntein? Onko sinulla kanta- tai suosikkipaikkoja? Kuinka tyypillinen ravintolailtasi etenee? Millainen olisi mahdollisimman onnistunut ravintolakäynti; entä painajaismainen? Tutustutko ravintolassa mielelläsi uusiin ihmisiin? Millaisiin keskusteluihin lähdet mukaan; millaisiin et? Onko ravintolakäyttämisesi muuttunut?

Erottautuminen räkälöistä, pintapaikoista, teinihelveteistä ja konemusiikista

Taulukosta 1 nähdään yleiskuva haastateltavien tekemistä me ja muut -eronteista. Ne ilmenivät erityisesti viihtyisiä, epävihtyisiä ja ristiriitaisia ravintoloita koskevien kysymyksen vastauksissa. Haastateltavien puheessa ravintolasosiaalisuus kytkeytyy neljään tekijään: sijaintiin, pinnallisuuteen, ikään ja musiikkiin. *Meitä* määrittävä sosiaalisuus piirtyy esiin ennen kaikkea lähiökapakkoita, pintaliitopaikkoja, teinipaikkoja ja teknodiskoja vasten. Erottautumista ei voi luonnehtia yksiviivaiseksi tai yksipuoliseksi. Pikemminkin haastateltavat käyttävät

Taulukko 1 Haastatteluissa esiintyvät ravintolasosiaalisuutta jäsentävät me ja muut -eronteot (A) lausumittain ja (B) haastattelukohtaisesti laskettuna.

	A:lausumat	A:naiset	A:miehet	B:naiset (N=60)	B:miehet (N=57)
	ME JA MUUT				
Sijainti	1a) "Keskusta" vs. "lähiö"	53	31	22	18
	1b) Helsinki vs. muu Suomi	11	7	4	3
	1c) Eurooppa vs. Suomi	7	3	4	3
Pinnallisuus	2a) Rentous vs. jäykkyys	119	78	41	30
	2b) Yhdessäolo vs. näyttäytyminen	69	45	24	16
	2c) Tavalliset vs. julkkiset	27	21	6	6
	2d) Muu Suomi vs. Helsinki	25	22	3	3
	2e) Seurallisuus vs. iskeminen	11	8	3	3
	2f) Avoimuus vs. etäisyydenpito	9	7	2	2
Ikä	3a) Nuoret aikuiset vs. teinit	78	51	27	21
	3b) Nuoret aikuiset vs. vanhemmat	21	13	8	7
Musiikki	4a) Muu musiikki vs. tekno	39	26	13	12
	4b) Rock vs. muu musiikki	23	9	14	12
	4c) Suomipop vs. muu musiikki	15	12	3	3
	4d) Tekno vs. muu musiikki	8	4	4	4
	4e) Muu musiikki vs. humppta/valssi	5	4	1	1

taulukon luokitteluja monissa eri yhteyksissä ja artikuloivat niiden avulla ravintolasosiaalisuudelle vaihtelevia merkityksiä, joita vastaisuudessa analysoimme.

Taulukon 1 sosiaalisuutta jäsentävistä eron-teoista ”keskusta” vs. ”lähiö” tulee lähelle aikaisemman tutkimuksen havaintoja. Sulkusen (1992, 78–79) tutkima uusi keskiluokka ilmaisi sosiaalista ylemmyyttä erot-tautumalla lähiökapakoista, joita kuvailtiin likaisiksi, meluisiksi ja tupakansavuisiksi erotuksena keskustan paikoista. Lähiöka-pakoiden asiakkaita pidettiin samanlaisina humalaisina juoppoina tai epämääräisinä ihmisinä, jotka puhuivat puuta heinää ja oli-vat väkivaltaisia. Myös Sulkusen ja muiden (1985) lähiöravintolatutkimuksessa lähiöi-den asukkaat määrittivät ravintoloitaan samantyyppisillä kielteisillä määreillä. Heidän mukaansa lähiöravintoloissa käy aina samaa porukkaa, sosiaalipummeja, jotka haaskaavat siellä aikaansa eivätkä keskity kunniallisesti perhe-elämään (emt. 36–60).

Vastaavankaltaisia kielteisiä tai ”näennäisiä” ominaisuuksia luokitellaan (53) lähiö-ravintoloille myös aineistossamme. Noin puolet naisista (28) ja kolmasosa miehistä (18) kertoo kiertävänsä lähiökuppilat eli räkälät (M28, N58, N97) kaukaa: niissä on ”hirvee meteli” (N79) ja ”järkyttävä tupakansavu” (N110); jos sellaiseen eksyy, siellä ei ”uskalla nojata pöytiin”, koska vaatteet likaantuvat (N10); niissä ”alkoholistit istuu aamusta päivään [- -] ja jukeboksi soittaa samat biisit yhtenäen” (M74); ”vanhat miehet örisee, vetää kaljaa [- -] ja tulee puhumaan jotain paskaa” (N91); niissä pistäytyessä voi lähinnä väistellä tappeluita (M2).

Uuden keskiluokan parissa tällaisten lausumien avulla erotauduttiin työväenluokasta viittaamalla luokittelun yhteydessä koulutukseen, ammattiin, perhetaustaan ja varallisuuteen. Jotkut myös kutsuivat lähiökapakoiden asiakkaita sosialisteiksi ja vasemistolaisiksi (Sulkunen 1992, 79). Haastattelemiemme nuorten aikuisten keskuudessa tällaisia tekijöitä ei tuoda esille. He käyttävät luokittelua toisenlaisiin tarkoituksiin. Luokkaylemmyyden sijaan he ilmaisevat

sen avulla erontekoa niihin, jotka ovat menettäneet elämänhallintansa tai ”antaneet periks” (M15) ja luonnehtivat lähiökapakoiden kanta-asiakkaita yhteiskunnan ulkopuolelle ajautuneiksi miehiksi määrittämällä heidän identiteettiään sellaisten termien avulla, kuten ”antisosiaaliset ihmiset” (M15), ”hämäräperäinen porukka” (N48), ”paikalliset deekut” (N103) tai ”laitapuolen kulkijat” (M1, M116).

Lévi-Straussin kulttuuri-luontojaottelun näkökulmasta lähiökapakoiden vakioasiakkaat näyttäytyvät heille takaisin luontoon taantuneina, kulttuurittomina ja ikään kuin saastuneina. Alexanderin käsitteistön valossa nuoret aikuiset pitävät vakioasiakkaita sosiaalisilta motiiveiltaan irrationaalisina ja sosiaalisilta suhteiltaan epäilyttävinä olentoina, jotka örveltävällä käytöksellään sulkevat muut ryhmät ulos kantapaikoistaan. Siten keskusta-lähiöluokittelu luo nuorten aikuisten puheessa luokkayhteiskunnan sijaan mielikuvaa kahtiajakautuneesta yhteiskunnasta, jossa yhteiskunnan reunoille, lähiöihin ajautuneet litkivät halpaa olutta omissa paikalliskuppiloissaan.

Keskusta-lähiöluokittelu ei ole kuitenkaan ainut sijaintia tai maantieteellistä aluetta hyödyntävä vastakkainasettelu aineistossamme. Kuten taulukosta 1 nähdään, aineistossa esiintyy myös luokittelut ”Helsinki vs. muu Suomi” (11) ja ”Eurooppa vs. muu Suomi” (7) sekä kohdan 2 luokitteluissa ”muu Suomi vs. Helsinki” (25), johon palaamme tuonnempana. Joillekin haastateltaville Helsinki on ainut paikka Suomessa, jossa on muunkinlaisia ravintoloita kuin räkälöitä. Muu Suomi edustaa heille maaseutua, jossa ravintolassa käyvät lähinnä syrjäytyneet. Osa nuorista puolestaan samastuu muihin Euroopan maihin ja on sitä mieltä, että Suomessa ravintolakulttuuri on liian humalahakuista ja sulkeutunutta, eikä täältä vielä löydy viihtyisiä ravintoloita siinä missä esimerkiksi Italiasta tai Hollannista. Toisaalta muutama haastateltavista korostaa ravintolaelämän muuttuneen Suomessa 1990-luvulla eurooppalaisen monimuotoiseksi ja avoimeksi.

Haastateltavat kokevat lähiökapakoiden asiakaskunnan edustavan *meistä* etäällä olevaa *toiseutta*. Sen ulos sulkeminen omasta elämänpiiristä ei synnytä heissä samalla tavalla intohimoja ja perustelujen tarvetta kuin eronteot pinnallisista, joiden kulkureitit ja elämäntapa tulevat lähelle heidän vastavivaan. Pinnallisuuteen (259) viittaavia lausumia esiintyykin aineistossa noin viisi kertaa enemmän kuin ”paikallisiin deekuihin” etäisyyttä ottavia lausumia (53, ks. taulukko 1). Rajanveto pinnalliseen elämäntapaan on siinä mielessä kiinnostava ilmiö, että siinä erottautuminen tapahtuu alaspäin ja ilmenee samastumisena tavallisiin ja normaaleihin ihmisiin. Sosiologiassa on tyypillisesti kiinnitetty huomiota ylöspäin suuntautuviin distinktioihin ja näin mekanismit, joilla oma elämänpiiri rajataan ylemmistä erottautumalla, ovat jääneet vähemmälle huomiolle tai tulkittu luokkakamppailuille alistaisiksi (esim. Willis 1984; Sulkunen ym. 1985). Myös suomalaisesta ravintolatutkimuksesta on tunnistettavissa vastaavankaltainen puute. Tässä käsiteltävän aineiston hallitsevasta piirteestä, eronteosta pinnallisiin, ei löydy suomalaisesta tutkimuksesta suoranaisia havaintoja.

Sama pätee taulukon 1 kolmanteen ja neljänteen ravintolasosiaalisuutta määrittävään erontekoon: ikään (99) ja musiikkiin (90). Ne eivät noudata aineistossa luokkaerotautumisen logiikkaa, ja niinpä niitä koskeva tutkimustieto on vähäistä. Artikkelin loppuosassa keskitymmekin näiden kolmen erottautumispinnan – pinnallisuus, ikä ja musiikki – analyysiin. Tarkastelemme yksityiskohtaisesti, millaisia sosiaalisuuden määreitä ja mekanismeja ne aineistossa artikuloivat.

Pintapaikoissa aito sosiaalisuus vääristyy

Artikkelin aloittava ote 1 viittaa aineistoa hallitsevaan me ja muut -erotteluun, jossa ravintolasosiaalisuutta määritellään aidon ja pinnallisen vastakkaisuutena. Eronteko ilmenee aineistossa kuutena variaationa, kuten taulukosta 1 on nähtävissä. Ote 1 edustaa niistä muunnelmaa, jossa aidon ja pin-

nallisen oppositio liitetään greimasilaisittain yhdessäolon ja näyttäytymisen polariteettiin (69; ks. kuvio 1).

Toisteisimmin pinnallisuus ilmenee aineistossa rentouden ja jäykkyyden vastakkainasetteluna (119), kuten otteessa 2.

Ote 2 Pinnallisia paikkoja leimaa jäykkyys.

[Pinnallisissa ravintoloissa] on aika paljon, no sanosko suoraan teeskentelijöitä, joskus tuntuu että vedetään pukuvaatteet päälle ja seisokellaan jäykkänä niin joidenkin mielestä se on mukava tapa viettää iltaa, mut ei kuulu kyllä meidän seurueisiin yleensäkään semmonen että me ollaan aika rentoja. (N82)

Haastateltavien mukaan rentoa sosiaalisuutta jäykistää otteessa 2 esiintyneen ”pukuvaatteisiin” pukeutumisen lisäksi trenditietoisuus (N6), ylitrendikkyys (N114), hienosti pukeutuminen (N8), ylitälläytyminen (N20, M88), paikan ja itsensä sliippaaminen viimeisen päälle (N20, N59), liika snobbailu (N24, M73, M118), juppimeininki (M37), patsastelu tanssilattian ympärillä (N48), paikan sisustuksen kliinisyys (N56), *catwalk*-tunnelma (N66), steriili ilmapiiri (M73), vaatimus käyttäytyä juhlallisesti (M74) ja pakkohymyileminen (N91). Rentoja, ”kotoisia” paikkoja ovat puolestaan sellaiset, jossa sisään astuvaa ei heti tarkasteta ”päästä varpaisiin” (N21) tai katsota halveksivasti, jos on ”viikon vanhat housut jalassa” (N7). Rennoissa paikoissa käy ”tavallisia tallaajia” (N10), ”samanhenkistä porukkaa” (N75) ja maanläheisiä ihmisiä (N96); ne ovat ”koko kansan” (M65) tai ”kaiken kansan” (N38) paikkoja.

Toiseksi toisteisimmassa pinnallisuuden luokittelussa – ”yhdessäolo vs. näyttäytyminen” (69) – ei korosteta rennon ilmapiirin tärkeyttä vaan hauskanpitoa ja nauttimista ”olemassa olevasta seurasta” (N13). Tässä merkitysmaailmassa hienostelu, tälläytyminen, snobbailu ja patsastelu koetaan ”nenän nyrpistelyksi” (N7), statuksen osoittamiseksi (M117) tai keinotekoiseksi itsekorostukseksi (ote 1), joka estää ihmisten aitoa kohtaamista ja tasavertaista yhdessäoloa ravintolassa. Sliipatuissa pintapaikoissa voi soida

”hyvä musiikki ja ihmiset ovat kauniita [- -] mut ei siellä kukaan oikeesti hauskaa [pidä]. Siellä vaan sitte käydään näyttäytymässä” (M41). Näyttäytyminen tuo särön ravintola-sosiaalisuuteen synnyttämällä ihmisten välille hierarkkisia tai kuppikuntamaisia jakoja. Se myös synnyttää ravintolaan sosiaalisen vertailun asetelmia, joissa huomio kääntyy aidoista seikoista turhamaisten puolien esittelyyn (vrt. Rousseau 2000).

Haastateltavat esittävät itsensä haastattelijalle tavallisen ihmisen kategoriaan kuuluvana toimijana. Osalle heistä aitoa sosiaalisuutta pinnallistava haittatekijä tiivistyy julkkiksiin (”tavalliset vs. julkkiset”: 27). Julkkisten läsnäolo vaikeuttaa monella tapaa ravintolassa viihtymistä. Julkkispaikkoihin joutuu jonottamaan useita tunteja (N9) ja samalla seuraamaan, kuinka jotkut menevät suoraan VIP-korteillaan sisään (N40). Niihin ei pääse sisään, jos on väärin pukeutunut, on esimerkiksi ”tennarit jalassa” (N24), ja jos niihin jaksaa jonottaa sisään, niissä joutuu ostamaan ”ylihintasia drinkkejä” (N94). Tavallisista paikoista poikkeavien julkkispaikkojen sosiaalisuus on vääristynyttä.

Ote 3 Julkkisravintoloissa pelataan valheellisia pelejä.

[Julkkisravintoloiden] asiakaskunta koostuu julkkiksista ja niistä tyypeistä jotka koettaa bongata niitä tai koittaa näyttää siltä että ne ei koita bongata niitä ja sit [siellä] on semmost niinku bilehilejengii, joka menee nenä pystyssä siellä ja koittaa esittää jotain muuta mitä ne ei ole. (M73)

Pintaliitopaikat paikannetaan usein maantieteellisesti Helsinkiin tai pääkaupunkiseudulle (”muu Suomi vs. Helsinki”: 25, vrt. ote 1). Helsingissä ”pinnallisuus on ihan selkeesti omaa luokkaa” (N82) muuhun Suomeen nähden. ”Perustavaa laatua oleva sosiaalisuus [on muualla Suomessa] eri tasoa [- -]. Mitä etelämmäks tulet sitä kyynisemmäks menee” (M112). Helsingissä ”miehet lähtee hakee vain naista, yhden illan juttua ja naiset pukeutuu kuin huorat” (N114). Verratuna Joensuuhun (M50), Kuopioon (M76), Jyväskylään (N59), Lappeenrantaan (M50), Mikkeliin (N21), Ouluun (M112) ja Rova-

niemeen (N10) ihmiset ovat Helsingin ravintolaelämässä pidättyväisempiä, viileämpiä ja vähemmän sosiaalisia.

Ote 4 Helsingin ravintoloissa ei synny aitoa kohtaamista.

Helsingin ravintoloissa on ehkä se huono puoli, että ei täällä hirveen helposti tutustu [- -] ihan vieraisiin ihmisiin [- -]. Naisetkin on niin kylmiä ja kopeita monesti tuolla ravintolamaailmassa että ihan hirvittää [- -]. Kun mä muutin Helsinkiin sen huomaa aika nopeesti, että ei auta suutansa avata, että kyl se on semmosta, nenän vartta, kopeita katseita (N6)

Suhteuttaessaan Helsinkiä muuhun Suomeen haastateltavat painottavat ravintola-sosiaalisuudessa erityisesti ihmisten mahdollisuutta keskustella toistensa kanssa välittömästi, kuten otteesta 4 on luettavissa. Tästä esiintyy aineistossa vielä kaksi muunnelmaa, jossa toisessa keskustelun ja tutustumisen vaikeus ei koske ainoastaan Helsinkiä vaan ylipäänsä pintapaikkoja eri puolella Suomea (”avoimuus vs. etäisyydenpito”: 9) ja toisessa seurallisuuden tekee mahdottomaksi liian suoraviivainen iskemiskulttuuri (”seurallisuus vs. iskeminen”: 11). Haastateltavien mielestä otollisia puitteita keskustelulle ja tutustumiselle luo se, että ihmiset hymyilevät ja kohtelevat toisiaan hyväntuulisesti ja hyväksyvästi (M42). Jos ulkonäköä korostetaan liikaa, ravintola muuttuu seksuaalisten katseiden hallitsemaksi ”lihatiskiksi” (N82) tai ”karjanäyttelyksi” (N9), eikä tilaa jää rennolle istuskelulle ja juttelulle.

Edellä käsitellyt pinnallisuuden kuusi luokittelumuunnelmaa palautuvat Greimasin semioottisen neliön näkökulmasta samaan aidon (S1) ja pinnallisen (S2) erontekoon. Ne kuitenkin eroavat toisistaan siinä, mihin aito ja pinnallinen milloinkin yhdistetään. Joissakin yhteyksissä haastateltavat päättelevät, että tasavertainen yhdessäolo (ei-S2) viittaa aitoon sosiaalisuuteen, jota näyttäytyminen (ei-S1) estää luoden pohjaa pinnalliselle käyttäytymiselle. Toisissa yhteyksissä he puolestaan korostavat rentoutta (ei-S2) aitouden (S1) takeena ja karsastavat jäykkyyttä (ei-S1) pinnallisuuden (S2) osoittimena. Monissa tapauksissa pinnallisuuden

eri merkitysmaailmat ketjuuntuvat, jolloin haastateltava kartoittaa pinnallista ravintolasosiaalisuutta useista eri näkökulmista. Ne voivat myös kääriytyä toisiinsa, jolloin haastateltavan erontekoja hallitsee yksi pinnallisuuden luokittelu, kuten rentouden ja jäykkyyden vastakkaisuus, jonka alle muut pinnallisuuden muunnelmat mahdollisesti asettuvat.

Lévi-Straussin luonto–kulttuurijaottelun näkökulmasta haastateltavat tulkitsevat pintapaikkojen sosiaalisuuden ilmentävän keino-keinoista, kuolleeksi jäykistynyttä kulttuuria, joka puhtaana muotona vailla sisältöä estää aitoa sosiaalisuutta. Alexanderin käsitteistön näkökentässä pintapaikoissa käyvien sosiaaliset motiivit näyttäytyvät haastateltaville sosiaalisuutta hajottavina. Haastatellut tulkitsevat pintaliittäjien sosiaaliset suhteet laskelmoiviksi ja itsekeskeisiksi sekä painottavat sitä, että pintapaikat ovat sosiaalisina laitoksina erottelevia, hierarkkisia ja asiakaskuntaansa valikoivia instituutioita. Näitä seikkoja tuovat esiin kaikki haastateltavien pinnallisuutta kuvaavat määreet: jäykkyys, näyttäytyminen, julkkikset, Helsinki, iskeminen ja etäisyydenpito. Perelmanin soveltaminen pintaliitopuheeseen valaisee sitä, että haastateltavien omat arvot ja tottumukset tarjoavat piileviä retorisia totuuksia, mittatikkua, joita vasten tietynlainen sosiaalisuus ilmenee keino-keinoisena: jossakin toisessa elämäntilanteissa todellisen ja näennäisen rajankäynti saisi toisenlaisia sisältöjä. Esimerkiksi trendikkyys voisi ilmetä ihmisen aitona luontona ja tavallisuus saatettaisiin kokea pakkopaitana, joka tukahduttaa yksilöllisyyden esiin tuomista sosiaalisuudessa.

Haastateltavien tavoista käyttää aidon ja pinnallisen luokitteluja voidaan tunnistaa eroja naisten ja miesten välillä. Ensinnäkin naishaastateltavat viittaavat pinnallisuuteen suhteellisesti kaksi kertaa enemmän (181) kuin mieshaastateltavat (79). Toiseksi naisille jäykkyys, näyttäytyminen, julkkisten bongailu ja niin edelleen tarkoittaa usein katseiden kohteeksi altistumista. Naiset kuvaavat, kuinka pintapaikoissa heitä tuijotetaan päästä varpaisiin ja mittaillaan heidän tyylejään ja muotojaan (”oletko hyvin pukeutunut ja

hyvin varusteltu”, N13), minkä he kokevat olevan ristiriidassa ravintolassa rentoutumisen ja seurasta nauttimisen kanssa. Miehet eivät tuo pinnallisuuden eri luokitteluja tehdessään esille tällaisia katseen kohteena olemisen ongelmia.

Teinipaikoissa esiintyy sosiaalisuutta latistavia ylilyöntejä

Toinen aineistossa esiintyvä ravintolasosiaalisuutta määrittävä erontekojen luokka liittyy ikään (ks. taulukko 1). Haastateltavat pyrkivät ravintolavalinnoillaan välttämään sekä teinipaikkoja (”nuoret aikuiset vs. teinit”: 78) että humppapaikkoja tai lähiökapaakoita (”nuoret aikuiset vs. vanhemmat”: 21). Osa haastateltavista nimittää teiniravintolaita ”teinihelveteiksi”. Niissä sosiaalisuutta latistaa teinien kompetenssin puute, joka on silmiinpistävä erityisesti pukeutumisessa ja juomisessa.

Pukeutumisessa teinien kompetenssin puute ilmenee ylipukeutumisena ja ylimeikkaamisena. ”Vihaan [teinipaikkoja, jossa] on tällaisia nuoria kauniita tiukkoihin vaatteisiin pukeutuneita ihmisiä, jotka ensin viettää kolme tuntia peilin ääressä, ennen kuin ne ees lähtee mihinkään” (N61); on vastenmielistä havaita olevansa ”kaheksantoistavuotiaiden keskellä aivan väärissä vaatteissa” (N8). Pukeutuminen nivoutuu läheisesti edellisessä luvussa kuvattuun pinnallisuuteen: ”[Teinipaikoissa] kulttuuri on sellasta [- -] et nuoret tytöt hurjasti yrittää näyttäytyä ja pojatkin on tosi sliipattuja” (M72). Niissä kaikki ovat ”ihan viimeisen nuorisomuodin mukaan pukeutuneita” (N 67). Eräs haastateltavista käyttää (yli)littautuneista tytöistä halventavaa nimitystä ”pissaliisa” (N68).

Teinien kompetenssin puute juomisessa ilmenee haastateltavien mukaan puolestaan siinä, etteivät nämä tunne omia rajojaan juomisessa. Teinipaikoissa on paljon ”kaatokännisiä” nuoria, joiden toheltamista ei ole ”hirveän kiva katella” (M83). Mitä enemmän ravintolassa on ”nuorempaa jengii, sitä enemmän se menee siihen, että ne juo itensä siihen kuntoon, että ne alkaa riehumään ja rähisemään” (M74). Haastateltavien rajan-

käynti teineihin ilmenee aineistossa paikoin ymmärtävänä, sillä siitä ei ole kauan, kun he itse olivat vastaavassa iässä. Se ”örvelly oli kivaa tietystä vaiheessa, tanssia pöydällä, juoda tarjottuja gin tonikkeja, mutta nyt mä olen liian vanha sellaiseen [naurahtaa]” (N75). Paikoin teinien koheltaminen herättää taas ylireaktioita, jolloin teinit kuvataan täysin omasta aikuiselämästä poikkeavana ja erillisenä kypsyyttään hakevana raakana luontona.

Haastateltavien eronteko vanhempiin ihmisiin on huomattavasti lakonisempaa kuin rajanveto teineihin. Haastateltavat toteavat, etteivät he viihdy paikoissa, joissa on itseä ”kymmenen vuotta vanhempia ihmisiä” (N13) ja joissa tanssitaan humppaa (N96) tai valssia (M41). Myös lähiökapakoiden yhteydessä he usein mainitsevat ”vanhemman väen” (M77) tai ”vanhat miehet” (N91). Tällöin vanhemmat asiakkaat näyttäytyvät haastateltaville luontoon palautuneina, inhimilliset piirteensä kadottaneina juoppoina.

Teknomusiikki tekee ravintolasosiaalisuudesta keinotekoista

Kolmas ravintolasosiaalisuutta määrittävä me-muuteronteko kytkeytyy aineistossa musiikkiin (ks. taulukko 1). Haastateltavat kertovat olevansa musiikkimaultaan moniruokaisia. Poikkeuksen muodostaa teknomusiikki (39) sekä humppa ja valssi (5), joita kohtaan osa haastateltavista ilmaisee ehdotonta torjuntaa. Muutoin musiikkia koskevat vastakkainasettelut ilmenevät aineistossa aste-eroina. Tämä tulee esille siinä, että haastateltava saattaa kuvailla pitävänsä useista eri musiikkilajeista mutta jostakin, kuten (heavy)rockista (23) tai suomipopista (15), hiukan enemmän. Yleisesti ottaen eronteot eivät perustu kahden eri musiikkilajin selkeälle polariteetille vaan vertailulle, jossa oman musiikkimieltymyksen lisäksi hyväksytään myös muunlainen musiikki.

Osa haastateltavista torjuu teknomusiikin siksi, että he katsovat tämän liittyvän elimellisesti pinta- ja teinipaikkojen todellisuuteen. *House*-tyylinen musiikki synnyttää mielikuvan ”viileistä klubbaajista” (M15).

Teknomusiikin ovat omineet ”pintaihmiset” (N39). Teknon rytmiin biletetään teinipaikoissa (N58) tai ”teknojuniiorihelveteissä” (N75). ”Teknojumputukseen” kuuluu ”nokka pystyssä asenne” (M62), ja se on monotonisen koneellista, mihin viitataan jumputus-termin lisäksi nimityksillä ”teknotumtumtum” -musiikki (N96) ja ”piippiippaikka” (M32). Näissä muotoiluissa musiikki konkretisoi levistraussilaisittain sosiaalisuuden jäykistymistä kuolleeksi, alexanderilaisittain sosiaalisuuden kyseenalaista luonnetta tai perelmanilaisittain todellisuutta, joka on näennäinen viedessään huomion pois olennaisista asioista.

Jos teknomusiikki ilmaisee aineistossa negatiivisia asioita, (heavy)rock (23) ja suomipop (15) nousevat sen sijaan esiin myönteisinä samastumiskohteina. Haastateltavien mukaan ne vahvistavat ravintolassa aitoa ja rentoa sosiaalisuutta. Erityisesti naisten suosima (12) suomipop toimii yhteisen tunnelman kohottajana ja vapauttajana hyvin. Sitä on yksinkertaisesti ”kiva laulaa mukana ja tanssii” (N47). Kaikkiaan musiikilla näyttää olevan haastateltaville tärkeä merkitys yhteisyyden kokemisen ankkurina.

Aito ravintolasosiaalisuus on rentoa ja teeskentelemätöntä yhdessäoloa

On kiinnostavaa, että ravintola, jota Suomessa on pidetty eräänlaisena kansansivistyksen koekeittinä (Sillanpää 2002, 91–93) ja luokkaperustaisen, ylöspäin suuntautuvan erottautumisen näyttämönä (Sulkunen 1992, 73–83), ilmenee tämän artikkelin aineistossa tavallisuuden areenana.

Suomalaisessa sosiologiassa keskusteltiin 1980-luvulla siitä, pohjautuuko suomalainen elämä pikemminkin tasavertaisuuden pyrkimyksille (Mäkelä 1985; Alapuro 1988) kuin sosiaalisesti jäsentyneille luokkaperustaisille makuhierarkioille (Roos 1986). Tasavertaisuuden normin katsottiin kumpuaavan vahvasta talonpoikaisuuden perinnöstä, jota urbaanin keskiluokkaisen kulttuurin nuoruus ja ohuus lujittivat. Tälle vastakkaisena kantana esitettiin, että uusi keskiluokka on voimakkaassa kasvussa. Keskiluokalla

on ”hyvää kulttuuritahtoa” erottautua ylöspäin (vrt. Sulkunen 1992, 66–88), ja se saattaa voimaan makuhierarkioita.

Tämän artikkelin tulokset puhuvat enemmän tasavertaisuuden perinnön sitkeydestä kuin eroja hakevan keskiluokkaisen kulttuurin vahvuudesta. Tavallisen, tasavertaisuutta kunnioittavan ihmisen kategoria tuetaan aineistossa eritoten aidon ja pinnallisen eri eronteoissa, mutta se näyttelee keskeistä roolia myös sijaintia, ikää ja musiikkia koskevissa luokittelussa. Haastateltavat eivät me ja muut -eronteoillaan osoita niinkään pyrkimystä erottautua ylöspäin, vaan määrittelevät lähinnä itsensä alaspäin tavalliseksi ihmisiksi ottamalla etäisyyttä niihin, jotka hienostelevat, teeskentelevät ja ovat liian muodikkaita. He arvostavat ravintolasosiaalisuudessa aitoutta, maanläheisyyttä ja omaa itsenään olemista sen sijaan, että he korostaisivat makuhierarkioita.

Tulos poikkeaa uuden keskiluokan ravintolasosiaalisuutta koskevista tutkimustuloksista. Nuorten aikuisten ravintolasosiaalisuus tulee lähelle työväenluokkaista ravintolasosiaalisuutta korostaessaan koreilemattomuutta, mutta muilta osin sitä määrittävät kuitenkin toisenlaiset piirteet. Nuorten aikuisten sosiaalisuus ei saa maskuliinisia ja käden työn taitoja painottavia sävyjä, kuten työväenluokan ravintolaelämälle on ollut tavallista. Heidän me ja muut -luokituksissaan sukupuoli ja työ eivät nouse erottaviksi tekijöiksi, vaan keskeistä on yksilön aitouden vaaliminen ja pyrkimys olla erottautumatta muista.

Haastateltavien erontekojen vertaaminen toisiinsa paljastaa luokittelussa piileviä sukupuolieroja. Pinnallisuuden eri luokittelumuunnelmat hallitsevat sekä naisten että miesten tekemiä erontekoja. Naisten erottautumiset pintaliitopaikoista eroavat miesten vastaavista kuitenkin siinä, että naiset tuovat esiin muiden katseesta riippuvaisena olemisen kokemuksen. He vihjaavat pintaliitopaikkojen ulkonäkövaatimusten ja hienostelun tekevän heistä korostuneesti katseiden kohteita, mikä tekee heidän ravintolasosiaalisuudestaan vaivautunutta ja tees-

kentelevää. Tämä seikka ei esiinny miesten eronteoissa lainkaan. Tältä osin tulokset viittaavat siihen, että ravintola on Suomessa edelleen alue, jossa naisten sosiaalisuus määrittyy osaltaan miesten toiminnalle alisteisena (vrt. Sulkunen ym. 1985, 195–222; Ahola 1989, 31–37).

Haastateltavien erottautumista lähiökapaoiden deekuista ja pintapaikkojen jäykistelijöistä voidaan tulkita pyrkimykseksi määritellä seurallisuudelle (*sociability*) simmeliläisiä puitteita. Simmelin (1949, 257) mukaan eri sosiaalisten kerrostumien välillä ei voi syntyä puhdasta tasavertaista seurallisuutta. Haastateltavat pitävät lähiökapaoiden miehiä yhteiskunnan ulkopuolelle ajautuneena ryhmänä, jonka kanssa samalle viivalle asettuminen koetaan mahdottomaksi. Pinnalliset puolestaan tuovat pukeutumisessaan ja käyttäytymisessään liikaa esille ulkomuotoon, rikkauteen, sosiaaliseen asemaan ynnä muihin sellaisiin liittyviä ulkoisia tekijöitä, jotka estävät seurallisuudessa vastavuoroisuutta (emt., 256).

Toisaalta haastateltavien eronteoissa ilmenevät käsitykset ovat monilta osin ristiriidassa Simmelin seurallisuusmääritelmän kanssa. Simmelin seurallisuuden esikuvana olivat salongit (Riesman & Potter & Watson 1960, 324), joissa ihmiset olivat tietoisia siitä, että heidän vuorovaikutuksensa perustuu leikille, näyttelemiselle ja pelaamiselle. Haastateltavat taas karsastavat tällaisia piirteitä seurallisuudessa ja painottavat niiden asemasta sitä, että ihmisten tulee ravintolassa olla teeskentelemättömästi ja rehellisesti omia luonnollisia itsejään.

Haastateluissa ilmenevä pinnallisuuden vastustaminen ja aitouden korostaminen muistuttaa Jean-Jacques Rousseauin ”turhien tarpeiden” kritiikkiä (Gronow 1997, 55–59). Rousseaulle (2000/1755) yllellisyyden ja luksuksen tavoittelu merkitsi eriarvoisuuden kasvua ja ihmisten vieraantumista siitä, mitä he todella ovat. Kun ihminen alkaa pukeutua liian hienosti, hänestä tulee muiden katseesta riippuvainen. Samalla näyttämisen halu synnyttää vääriä tarpeita ruokkivaa kilpailua ja pyrkimystä asettua muiden ylä-

puolelle, jolloin aito, luonnollisiin tarpeisiin perustuva, tasavertainen kanssakäyminen tukahtuu. Haastateltavat vaikuttavat rajaavan ravintolasosiaalisuuden elämänaalueeksi, jossa Rousseau'n tyyppiset tavallisuuden ja vaatimattomuuden hyveet ovat arvossaan (vrt. Taylor 1992, 359–362). Siinä aitous ei tarkoita ensisijaisesti itsensä kehittämistä, täydellistämistä tai ylittämistä. Ravintolaan ei mennä niinkään kokeilemaan rajoja, saamaan suuria elämyksiä tai osoittamaan paremmuutta vaan nauttimaan koreilemattoman rennosti samanhenkisten seurasta ja läheisyydestä. ○

Kirjallisuus

- Ahola, Eija (1989) *Happy Hours*. Uuden keskiluokan ravintolaelämää. Hanki ja jää, Helsinki.
- Alapuro, Risto (1988) *Suomalainen Bourdieu ja musta leski*. *Sociologia* 25: 1, 3–7.
- Alasuutari, Pertti (1999): *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, Pertti & Siltari, Jorma (1982) *Miehisen vapauden valtakunta*. Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista. *Sociologian pro gradu -tutkielma*, Tampereen yliopisto, Sociologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Alexander, Jeffrey F. (1998) *Citizen and Enemy as Symbolic Classification: On the Polarizing Discourse of Civil Society*. Teoksessa Alexander, Jeffrey F. (toim.) *Real Civil Societies. Dilemmas of Institutionalization*, Sage Publications, London, 96–114.
- Greimas, A. J. & Courtés, Joseph (1979) *Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Hachette, Paris.
- Gronow, Jukka (1997) *Valistusfilosofia ja poliittinen taloustiede: yhteiskunta omalakisena järjestelmänä*. Teoksessa Gronow, Jukka & Noro, Arto & Töttö, Pertti (toim.) *Sociologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki, 55–59.
- Gronow, Jukka (2004) *Modernin yhteiskunnan mahdollisuus: sosiaalinen eriytyminen ja esteettisen arvostelukyvyn kehkeytyminen*. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) *Sociologia nykykeskusteluja*. Helsinki, Gaudeamus, 237–290.
- Gusfield, Joseph (1995) *Contested Meanings. The Construction of Alcohol Problems*. The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- Heikkilä, Eero (1971) *Aihetta keskusteluun anniskelupolitiikasta*. *Alkoholipolitiikka* 36: 6, 241–251.
- Holmila, Marja & Metso, Leena & Österberg, Esa (1997) *Suomalainen ravintolassa*. *Alkoholipolitiikka* 62: 6, 405–414.
- Juhila, Kirsi (2004) *Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus*. *Historiaa ja nykysuuntauksia*. *Janus* 12: 2, 155–183.
- Lévi-Strauss, Claude (1958) *Antropologie Structurale*. Librairie Plon, Paris.
- Mäkelä, Klaus (1985) *Kulttuurisen muuntelun yhteiskunnallinen rakenne Suomessa*. *Sociologia* 22: 4, 247–260.
- Mäkelä, Klaus & Virtanen, Matti (1987) *Kauppaoppilaiden suomalainen humala*. *Alkoholipolitiikka* 52: 4, 162–172.
- Noro, Arto (1995) *Kulutussociologian mallit ja figuurit*. *Sociologia* 32: 1, 1–11.
- Partanen, Juha (1969) *Hillitsekö ravintolaympäristö?* *Alkoholipolitiikka* 34: 1, 7–15.
- Partanen, Juha (1991) *Sociability and Intoxication. Alcohol and Drinking in Kenya, Africa, and the Modern World*. The Finnish Foundation for Alcohol Studies. Volume 39. The Finnish Foundation for Alcohol Studies, Helsinki.
- Perelman, Chaïm (1996) *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Tampere.
- Riesman, David & Potter, Robert J. & Watson, Jeanne (1960) *Sociability, Permissiveness, and Equality. A Preliminary Formulation*. *Psychiatry* 23: 4, 323–340.
- Roebuck, Julian & Frese, Wolfgang (1976) *The Rendezvous. A Case Study of an After-Hours Club*. The Free Press, New York, London.
- Roos, J P (1986) *Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa*. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.) *Kymmenen esseetä elämäntavasta*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki, 35–76.
- Rousseau, Jean-Jacques (2000) *Tutkielma ihmisten välisen eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista*. Suomentanut Keynäs, Ville. Vastapaino, Tampere. Ranskankielinen alkuteos vuodelta 1755.
- Ruoppila, Sampo & Cantell, Timo (2000) *Ravintolat ja Helsingin elävöityminen*. Teoksessa Stadipiiri (toim.) *Urbs: kirja Helsingin kaupunkikulttuurista*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki, 35–53.

- Sillanpää, Merja (2002) Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Silverman, David (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. Sage Publications, London.
- Simmel, Georg (1949) The Sociology of Sociability. *The American Journal of Sociology* LV: 254–261.
- Sulkunen, Pekka (2002) Between culture and nature: intoxication in cultural studies of alcohol use. *Contemporary Drug Problems* 29: Summer, 253–276.
- Sulkunen, Pekka (1992) The European New Middle Class. Avebury, Aldershot.
- Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1985) *Lähiöravintola*. Otava, Helsinki.
- Taylor, Charles (1992) *Sources of the Self. The Making of Modern Identity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Træen, Bente & Hovland, Arild (1999) Balanse-gang. Om urbane nordmenns forhold til drikking på offentlige skjenkesteder. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift* 16: 3, 204–212.
- Törrönen, Jukka (2000) Subjektiaseman käsite empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. *Sosiologia* 37: 3, 243–255.
- Willis, Paul (1984) *Koulun penkiltä palkkatyöhön*. Vastapaino, Tampere.